

על נערות ונערותן - פתיחה לעיון מקראי¹

ישראל רוזנסון

mbט כללי אל המקרא על ספריו השונים ומגוון ענייניו והשיקופתו, מלמד כי עניינו העיקרי מוסב אל האדם הבוגר בעל יכולת הבחירה בין טוב לרע והמודע למעשו ולתוצאותיהם. קשה לדבר על עיסוק מקראי עצמאי מושך בבני גיל העזיר, וכאשר מדובר בצעירים, הריחס בדרך כלל מושאי פעולתם של המבוגרים – העזיר מתחנן על-ידי המבוגר; או שתפקידם בעיליות המקראיות השונות נשא בעיקר אופי טכני.

זהו התמונה הכלכלית שניתן לאשהה בדוגמאות רבות, אך המקרא בניו ובדים על גבי ובדים, ולא כל מה שבולט בפניו החיצוניות תקף גם במבט אל העומק. לצורך העניין נבחן בתמציתיות את דרך הצגתם של שני גיבורים בספרות המקראי, ש מבחינות הפתוחותם ראוי לסתורם כנערים. הכוונה לסיפור יוסף ולסיפור העקדה. בספרות יוסף אמר:

...יוסף פָּנָן שְׁבֻעַ עֲשָׂרָה שָׁנָה קִיה לְעֵה אֶת אָחִי בְּפָנָן וְהִיא נָעַל אֶת בְּנֵי
בְּלָהָה וְאֶת בְּנֵי זְלָפָה נְשִׁי אֲבִי וְנִבְאָה יוֹסֵף אֶת זְבָתָם לְעֵה אֶל אֲבִיכֶם.
ונראשית לו, מ

דומה כי הכתוב הקפיד להטעים כאן מצב של נערות, הן באמצעות גיל הנמוּך יחסית – שבע עשרה, והן באמצעות הביטוי 'עיר' (כנראה חנוך). ניתן להקשות האם בהקשר הנידונו הדברים מובילים לזכותו של יוסף (במיוחד בכל הקשור להמשך – עמידתו, חרב הייצירות וחוסר הניסיון המאפיינים את גיל הזיה, באטגר שהציגה אשת אדוניו), או לגנותו (בגיל זה ניתן כבר היה לצפות להתנהגות בוגרת יותר). מכל מקום, שהוא בקורותיו של יוסף ובגורלו קשור לשלים מוקדמים למדי בהפתחותו האישיות.

¹. אני מנצל את האפיון 'פתיחה לעיון מקראי' שבכותרתו של מאמר זה כדי לתרומק מהציגת מראוי מוקום מפורטים לשפע הדוגמאות שתובנה להלן. פתיחה היא זו, והדברים שיבואו בעקבותיה בחיבור המוגש בזאת על נערות ונערות ורחיבו את הירעה, וראו גם בהערות הבאות.

מרבה לדבר על הפיזיולוגיה הנשית, אלא אם כן יש לה זיקה ישירה לעניין סיפני או משפטי מסוים, ובהתיחס לחשיבות הנישואין בחיי האישה דאו, ניתן לראות את המצב של אישה לא-נשואה כמעין נערה. אני מודגשת ימיעין נערה' משום שמהלעת טולם הגילים והמעמד החברתי, המצביעים של אישה לא-נשואה יכולים להיות מגוונים מאד, אך היעדר מאפייני הנישואין, בראש ובראשונה הפעולות המינית הישרה, הינם מאפיינים מהותיים. מכאן ואילך נתנויחס לנערה ולנערותה בעיקר על דרך השיליה, כדי שעדין לא נשאה.

כיצד מתויחס המקרא לנערות הנזכורות בו? הראיינו לעיל, גם שבתמציתיות מופלגת, כי חקירה עמוקה של פרשיות מסוימות מלמדת על המתרחש בקרב הנערים וחופשת ולוי במדינת-מה את עולמס הנער. האם כך הוא גם ביחס לנערות? ברקע לדיוון זה עומדות כמודמה הקביעות הבאות. נערה חשופה לסכנות, בראש ובראשונה סכנות האונס. במקרא מתווארות מספר סצינות של אונס, ויש גם הנחיה ברורה לטיפול הלכתי במצב של אונס:

"כִּי יִהְיֶה נָעַר בְּתוּלָה מְאֻרָשָׁה לְאִישׁ וּמְאֻרָשָׁה אִישׁ בְּפִיר וּשְׁכֵב עַמָּה: וְחוֹצְאָתָם אֶת שְׁנֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶל שְׂעִיר הַמִּזְבֵּחַ וּסְקָלְתָּם אֶתְכָם בְּאַבְנִים וְתַמְתוּ אֶת חַפְעָל עַל ذְּבָר אֲשֶׁר לֹא צַעַקְתָּ בְּבָעֵיד וְאֶת הַאִישׁ עַל ذְּבָר אֲשֶׁר עָנָה אֶת אֲשֶׁת לְעֵהוּ וּבְעֵרֶת חַרְעָה מִקְרָבֶךָ: וְאָם בְּשַׁדָּה יִמְצָא הַאִישׁ אֶת חַפְעָל מְאֻרָשָׁה וְחוֹצְאָתָה הַאִישׁ וּשְׁכֵב עַמָּה וְמִתְּהִיא אֲשֶׁר שְׁכֵב עַמָּה לְבָהּ: וְלֹפֶנְךָ לֹא תַשְׁעַה ذְּבָר אֲנִי לְפָנֶיךָ תְּנַא מְעַת כִּי בָּאֵשׁ יִקְוֹם אַשׁ עַל רְעֵהוּ וּרְצֵהוּ נַפְשׁ כִּי חַקְבָּה הָהָה: כִּי בְּשַׁדָּה מְאֻרָשָׁה צַעַקְתָּ הַפְּנֵל מְאֻרָשָׁה וְאַיִן מַושְׁיעַ לְהָה".
(דברים כב, כג)

פסוקים אלה הם חלק מדייני אונס, ומתייחסים למצביעים שונים בחיי האישה הנבעים מזיקתנה האישית לבולה או לאביה. ברור כי הנורמה הנקבעת כאן היא של כפיפות מוחלטת, ואין לשער מצב שהיא תהא למורי בראשות עצמה. אך גם אם בהיבט המשפטי הניסוח הקובלע הוא: "על דבר אשר ענה את אשת רעהו, ברמה מסוימת מותיר הכתוב עצמאות-מה לנערה. הכוונה לשאלת נוכחותה בשדה יואם בשדה ימצא האיש את הנערה המאורסה", ואחריווטו המוחלעת של האונס במצב זה, המשמעות של מלחתחילה אין להגבלה במקומות (אם נידרש לניסוח של ימיינו, אין מקום לשאול מה היה בעצם עשתה שם?), ובמונחים מסוימים, גם הציפייה המותבקשת ל'צעקה' מצידה (ושוב, במקרים של ימיינו, מצפים ממנה להפגנה מסוימת של אי-ישראליה), מונחות לה מעמד נושא אחריות מסוימת לגורלה. אמת, אין אלו קרייטויניות מוחלטיות לעצמאות, בודאי שלא על-פי אמות המידה של ההוויה. אולם, החופש לנוע בכל מקום, ובמונון זה 'השדה' המרוחק ומנותק מן הציויליזציה סמלי מאד, מעמיד לנערה צד מהותי של חופש. אפשר שבמבנה החברתי הקדום, התלות המוחלעת

סיפור העקרה מעמיד בפניו הקורא יחסים מובהקים בין אב לבן, כשהבן מתואר כדמות פאטיבית בעלייל. הניסיון שהושת עלי-ידי ה' הוא במושחר של האב! שלא כבסייעו יוסף, אין הכתוב מגלה את גלו של המועמד להקרבה, וענין זה עורך מידוע פעילות מדרשת נמרצת, אך דומה כי גם בהיעדר ציון גיל אין ספק לגבי מעמדו כנער ("וְיְאַנֵּי וְהַפְּנֵר נָלְכָה עד כֵּה...") [בראשית כב, ח]. מעמד זה מתוחזק ממד לאור ההבנה הברורה, כי נשואיו של יצחק מאוחרים היו לאירוע הנידון. להלן נלך ונבטש את התפיסה כי אדם בטורים נשואו, צד מהותי של נערות קיים בו. מעל לפני השטח, יצחק פאטיבי לחלוטין, אך חדרה לממד העומק של הסיפור מובילת רבים למסקנה בדבר שותפות ששיאה מתמצאה ב..."וְנִלְכֹּו שְׁנֵי הַמִּזְבֵּחַ יִחְדֹּו" (בראשית כב, ח).

הנה כי כן, בספר שפותח בחבלות הגליל המשמעותי של ההולדה (וינויחי אַתְּ שלשים ומאת שָׁנָה וַיָּלֶךְ בְּקָמוֹת בְּכָלָמָו...") [בראשית ה, ג], מתברר כי יש מעמד וערך גם לאדם שמתהנת לגיל זה, ובעקיפין יש בכך צד של התיחסות פעילה לנערות.

מהו מעמדן של נערות במקרא? המקרא אינו מגדיר בczורה מפורשת נערה, ויש מקום להבין את המושג מתוך ה涩בנה הפיזיולוגית והמנטלית הבסיסית של השינויים החלים באישה בגילאים הצעיריים מחד גיסא, וממון בחינת ההקשרים של הופעת המונח במקומות שונים במקרא מайдן. אשר להקשרים התוכניים, ברור לחלוטין שמדובר באישה צעירה. מבחינת הלשון ידועות מקבילות של 'נערה' ל'בתולה' (הביטוי יערה בתולה) חזרה הרבה בהקשרים שאריכים לכך, למשל: "נָעַר בְּתוּלָה מְאֻרָשָׁה לְאִישׁ" [דברים כב, כג], "ילְדָה" (מוניית נדר) יחסית, למשל: "קָחْ לִי אֶת חִילָקָה הָזָאת לְאִישׁ" [בראשית לד, ד], ו'עלמה' (וינְרַךְ גָּבָר בְּעַלְמָה" [משלי ל, יט]), ובמקרים לאשה" [בראשית לד, ד], ו'עלמה' (וינְרַךְ גָּבָר בְּעַלְמָה" [משלי ל, יט]). מסויימים גם לבת (בספר רות יב) משמש כינוי לאישה צעירה גם אם נשואה "הָלָא שְׁמַעַת בְּתִי" [יב, ח]. ועל דרכ' ההשווואה לזכרדים, מול י'בחור' צריכה לכaura להיות בחורה, אך המקרא מעמיד מול בחורים בתולות ("גַּם בְּחוֹר גָּם בְּתוּלָה") [דברים לב, כה]; "...וְלֹא גָּדְלָתִי בְּחוֹרִים רָוּמְמָתִי בְּתוּלָה" [ישעיה כג, ד]; "בְּחוֹרִים וְגָם בְּתוּלָת" [תהלים קמח, יב]). מבחינת התפתחות האישה, ברור שבדרכ' לבגרות מלאה הכרוכה בקשר לידה ואחריות בטיפול בנולדים, עוברת האישה מספר שלבים, וניתן לציין שלב של הופעת סימני הבגרות המינית והשלכותיהם על המבנה האישיותי.

אשר לגילאים המדויקים, מנוקdot ראות מקראיית תורה ספק אם ניתן להגדירים הגילאים הללו הם בדרך כלל תלוי תרבויות, ואני דומה גל נערות בחברה מסוימת לזה שבחברה אחרת. מכל מקום, ברור שניתן להציג על שלב זה של טרומם מבינת המקראות, ניתן לראות מכך מונחה מסוימת רוחב נשים שעדין בבתוליה אישה, מבינת המקראות, ולכונן נערות, אך ניתן כבר על מצביעים של 'נערה מאורסה' בטורים נשאו, ולכונן נערות, אך ניתן כבר על מצביעים של 'נערה מאורסה' (מאורסה אינה בהכרח מנוגדת לבתולה). הנה כי כן, בהתחשב בעובדה שהמקרא אינו

מודל הפוך! האישה כאישה מוצגת בו הרבה, לטוב ולרע. בתוך מכלול זה מוצגת האישה, קרי, ה'אָס', כבעלט עמדה מקבילה לו של הגבר, קרי ה'אָב': "שְׁמַע בְּנֵי מֹסֶר אָבִיךְ וְאָל גַּעֲשֵׁשׁ תָּגַרְתְּ אָפָּק'" (משל א', ח). הנה, נונטנים וכמעבירי מסורת, האב והאם עומדים בעמדה דומה. אך מה באשר למקבלים? האם החינוך המוצג כאן שהוא לא ספר רעיון מרכזיו בספר, מוצע באופן דומה לבן ולבת? לשczורץ עניינו ניתן להגדיר את הבת כנערה. הפניות בפרקם שבtems מובא המצע החינוכי של הספר מכוננות לבני. דומה כי לא רק הלשון מלמדת שמדובר ב'עיר', אלא גם התוכן – סוג האזהרות מאפיין חבורה של גברים עיריים: "בְּנֵי אָס יִפְתֹּחַ חֲטָאִים אֶל גָּבָא" (משל א', ט). מן הצד השני, יש בספר אזהרה חריפה מסכתה האשזה הזונה, ביל רמזו כלשהו לגיליה: "בְּנֵי לְחַכְמָתִי הַקְשִׁיבָה לְתִבְונֵת הַט אָזְנָךְ: ...בְּנֵי נְפָתֵת פְּטָפָנָה שְׂפָתֵי זָרָה..." (משל ה', א). מדייק, האזהרה איננה מופנית לאישה שלא הגיע למצב זה, אלא לגבר שלא יכול ברשותה. ככלומר, לא הנערה כמתחנת פוטנציאלית עומדת כאן על הפרק, אלא האישה הרעה כמכשול ידוע ונתנו.

הנה כי כן, חרב יחסו המורכב לאישה, ספר משלוי אינו מעניק לנערה מעמד מיוחד. אפשר שהוא מבילעה בעייר המזוכר שוב ושוב, ואפשר שהתעלומות זו קשורה לאופי החיים בימי קדם המכחיבים אזהרה מיוחדת לבני. מכל מקום, שיר השירים מציג מצב אחר ועמדת אחרת – תום לבה של הנערה הוא המעצבה כגיבורה אקטיבית, והוא המניע את גלגלי השיר המופלא.

ואם בתום לב של נערה עסקין, יש כמדומה בשיר השירים מפתח לקריאה מסוימת של פרשיות נערות נוספות. האין צד מהותי של דמיון בין גיבורתו של שיר השירים לרבקה? רבקה שנערותה עולה במישרין ובעקיפין: "וַיַּהֲעַרְתָּ בְּתֵת מִרְאָה מְאֹד בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יָקֻעה..." (בראשית כד, טז), נוהגת לעבוד בצורה היודעה. יש בה negotia אקטיביות מלאה שאין לנו אלא להסבירה בתום לב מוחלט ("...שְׁתָה אָדָנִי...גַּם לְגַמְלִיק אָשָׁבָב...") [בראשית כד, יח'יט]. דומני שהמדרש שיחשאה' בגין שלוש (ראו רשי'י לבראשית כה, יט, בעקבות סדר עולם רביה), יותר משהתכוון לגלות את הפרט הביוGRAPHI הווה, ביקש לرمוזו לצד של אופי מהותי המאפיין את הגיל הזה – התמיימות. תמיימות ערכית זו מנעה את גלגלי העלילה שמננה הולכים ומוגללים נשואו יצחק ובנויות בית ישראל.

נותרו עוד נערות, ועוד שאלות. מה טيبة של חווה? האין לראותה גם כנערה הרשונה? השאלה כרוכה כМОNON שאננו מבינים את סיפורן גן עדן. אני נוטה לראות את מצחה בגין מכיל רכיב בסיסי של נערות, מושם שענייני האישות מתוארים לפי לשון הכתוב רק אחרי הגירוש. דוק, מבחינת משפט התחריב המקראי ניתן בהחלט להבין כי המעשה – העיבור והלידת, התרחשו עוד לפני הגירוש (ראו רשי'י ד, מעניין בנקודה זו להשווות את הנאמר כאן לספר משלו. מבחינה זו ספר משלוי מציג

בסמכות גברית הייתה בוגדר הכרת בליגוניה, אך אין בכך כדי להאפיל על צד של עצמאות מהותית המונעken לה.

כשעיקרונו זה ברקע, מובן מצבה של דינה היוצאה לראות בכנות הארץ (בראשית כד, א) כ吉利 של עצמאות לגיטימית, ובנסיבות אלו האשמה באונס מוטלת כולה על שכם. איננו באים לדון כאן את מעשה שמעון ולוי מצד עצמו, וכיודע יש לכך פנים שונות, אך בספר כבראשית המדגיש מכך את הציפיות שיראת אלוהים תהא במקום זהז' (בעקבות: בראשית כ, יא) בהקשר של שמירת מעמדה של אישה, ומבליט את האפשרות שיעים מהרסנה בעיטה של פגיעה בונרמה של חופש התנועה של הנערה וכחברה – לאחריות במידה מסוימת לפגיעה בונרמה של חופש התנועה של הנערה שMOVEDת כאן. במבנה הסיפור זהה, דינה נעלמת כמדומה מבימת העלילה משום שבמוקם המוסרי העמוק לא היא אשמה!

סיפור אחר שבו נערה נופלת קורבן לאונס הוא סיפור אוונס תמר (שמו אלב' גג, א'). תמר לא זו בלבד שלא הייתה אשמה, היא גם לא הייתה אחראית (המלך שלחה לאנון!). והנה, תמר איננה רק חוליה טכנית בעלילה גדולה. הכתוב המתיחת אליה באמפתיה מרבית, עיר מאד לצערה ולכאהבה. יתרה מזו, בעומדה לבדה מול האונס מכב המזוכר, את הישדיה האמור לעיל, היא מגניה עצמה מוסרית, ומנסה בדרךה שלה למנוע את העול (שםואל-ב' יב, יג). הנה כי כן, גם בנפלת קורבן לעולם יוצר ולכחות גברים חזקים ממנה, מעמידנו הכתוב לנוכח עצמותה של נערה זו.

לענינו חשוב מאוד לקשר מוליך זה לשיר השירים. ביצירה מופלאה זו ה'גיבורה' פועלת גם בשודה: לכלי עולם גיבורה זו היא נערה, והתחווה העולה היא שהספר מביא לידי הקצנה את מעמדה המשפטי המוחוד. זאת מושם שאין לה אב, למצויר במובן הטקסטואלי הפשוט, שכן הכתוב אין מזכירו. לעומת זאת, הכתוב מרבה להזכיר את אמה, מן הסטנס בהנחה שהיא הגורם המשפחתי החשוב ביצירה. אם כן, הנערה היא בת אמה, מציאות משפחתיות שעולם המקראי השגרתי חשיבותה כלל לא מוגעה לכל מימוש! נזכר, בשני הספרים הקודומים – דינה ותמר – לאם אין כל תפkid חרב החווות הקשות שעבורו הבנות. האחים הם היפותרים את הבעה. שיר השירים ווקם דגס נכוון של קשר בין נערה לאמה. כאמור, מבחינת מיקום העלילה, הנערה נמצאת בשודה, ובין צורות העלילה בשיר השירים, דזוקא המתරחש בשודה הוא משמעותי וחשובי גם יפה: בעיר מתנהלת פעולה שאין לנו אלא לכונתה דיכוי של הנערה ("קְמַצְגֵּנִי הַשְׁמָרִים בְּעִיר הַפּוֹנִי פְּצַעֲנִי נְשָׁאוֹ אֶת רְדִיקִי מַעְלִי שְׁמָרִי הַחֲמוֹתָא" [שיר השירים ה, ז]). חופשיותה, יוזמתה וביטויי זהותה הייחודיים של הנערה אינם לידי ביטוי דזוקא בסביבה המסוכנת לאורה.

מתוך תחושת דבקות בצדקתו הבסיסית, וutom לב מרבי, הן פונות למנהיג האומה, וזה נענה לבקשתן! הנערות העומדות על שלוחן מגנות כי בקשותן עניות. ודומה לכך משפטה של עכשה בת כלב: "...גַּנְיָה בִּבְזֹאת וְתִסְתַּחֲהוּ לְשַׁאֲלָת אֶבְיךָ שְׂדָה..." (יחושע טו, יח). נערה בשלב המימוש של נשיותה, מובילה מהלך מהותי של התנהלות. משפטית, ההתנהלות נשנית כМОNON בכוח השיזך לאב, אך בשלב המעבר בין ההפיפות לאב לכפיות לבعل, משכילה הנערה לבצע את המהלך החשוב למשפחתה ולעמה.

זואות וכואת פעלת הנערה לבית יהודה, והנה, מצאו מעין דוגמה לה גם בשבט העומד תדי מולו – אפרים: "וַיַּתְאֵל אֶפְרַיִם יְמִינֵיכֶם... וְכֹתֶב שְׁאַרְבָּה וְתִפְנוּ אֶת בֵּית חֹזֹן הַתְּחִזּוֹן וְאֶת הַעֲלִיוֹן וְאֶת אָזְן שָׁאַרְבָּה" (דברי הימים א', כב-כד). חייה של אותה שארה (מה סמלי הוא שמה!) עטופים בסוד, אך ברור הוא שהיא מיויחסת לאב ובכך מודגשת צד של נערות שיש בה, ומודגשת הויטה אם של עיר בישראל!

נותרה מרים שעל נערותה דומה שאין צורך להזכיר מילים, שכן נערה זו 'יעיצה' שהתרחש: באופן שהסיפור מנוסח ניתן לראותו כמכיל גם צד סמי של אמפתיה נערה שלא זכתה שיודיעו דבר בכל הקשור לדברים המעצבים את גורלה, ומהאה נגד מי שהביאה לכך. ומה באשר לבנות איזובי בתחילת הסיפור طفلות הן לאחיהם: "וַיַּחֲלֹכוּ בְּנֵי וְעָשׂוּ מִשְׁתָּחָת בֵּית אִישׁ יוֹמָו וְשַׁלְחוּ וְקָרְאוּ לְשִׁלְשֶׁת אֲחִתִּיחֻם..." (איוב א', ד), אך לבסוף זוכות הן ורक הן לשמות:

"וַיַּהַי לוּ שְׁבָעָנָה בָּנִים וְשָׁלוֹשׁ בָּנָת: וַיָּקֹרְא שִׁם הָאֱתָה יְמִינָה וְשָׁם הָשְׁנִית קָצְעָה וְשָׁם הָשְׁלִישִׁית קָרְנוֹ פְּזֹק: וְלֹא נִמְצָא נְשִׁים יְפּוֹת בְּבִנָת אִיּוֹב בְּכָל הָאָרֶץ...".

שמות כל כך נשיים: בהדגשת יופיין וברמייה לבשים הגלומה בשמות מודגשת הנישות. והנה בעומדן מול האחים, איוב חותר אל השווין: "...וַיִּתְפּוּ לָהֶם אֶבְיִחַם נְחָלָה בְּתוֹךְ אֲחִתָּה" (ימב', טו). בהיעדר פרטים מיויחדים על הבנים והבנות נס יחיד, קשה לדעת למה כיון הכתוב בכך. אולם, מה שברור הוא כי הבנות-הנערות זוכות לתשומת לב ומידה של הערכה. בתוך הדרומה הגדולה של הספר, מי שלא נטאço כMOVILITOT במשתה הראשון, שהיה בו – מסתבר – צד מכשיל, זוכות להערכה מיוחדת יתרה על הגברים, הכרוכה בחבלת נשיותן! ספר איוב אינו שוכח את נערותיו!

גם בנות צלפחד זוכות לנחלת, ובזכות להכוונה מרבית של נישואיהם:

"וַיַּתְקַרְבֵּנָה בְּנָת צָלָפְחָד וְתַעֲמִידָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהן וְלִפְנֵי הַפְּשִׁילָם וְכֹל הַעֲדָה פָּתַח אֶחָל מָועֵד לְאָמֹר: אֲבִינוּ מֵת בְּפַדְגָּב... תִּנְחַטֵּן אֶחָדָה בְּתוֹךְ אֶחָד אֲבִינוּ".

(במדבר כ', כד)

העיסוק המתחדר במקרא ובפרשנותו הביא בכנפיו עיון בשאלות הקשורות במערכות של ילדים ונערות במקרא.² הנערות והילדים כשלב ממשועורי בחיה האדם מכלול אינם מצטטכים עוד לקביעות תמציתיות ובוטות דוגمات: "...כִּי הַילְלָות

2. ראו למשל: י' פליישמן, הורות וילדים במשפטים המזרחי הקדום ובמשפט המקרא, ירושלים תשנ"ט.

ונשיפות הַכְלִי" (קהלת יא, י), ובהקשרים המקראי עומדים כמושא למחקר ולפרשנות. העיסוק בדמות האישה במקרא אינו "יורד מן הכותרו", והפרטומים לא-יימנו מרוב מהם פרשנים, מהם מחקרים ומהם יצירתיים כמוין מדרש מודרני.³ בין העיסוק המקראי בילדות-נערות באופן כללי, כשהציג מושב לנערות, ובין העיסוק המקראי בנשים כנשים שהציג מושב לנשים בוגרות, נמצא מקום של הנערות. שאלות חינוכיות ודתיות הקשורות למעטן של נערות זוכות לדיוון ציבורי,⁴ והדבר תואם כמדומה את פיתוח העיסוק הדתי בסוגיות שלא תמיד זכו להארה בעבר. אולם, דומה בעינינו שבתווך כל הנאמר לעיל נתקפה העיסוק המקראי בערות וקובץ מאמורים זה שתרמו לו מחברים שונים הנוגעים בזויות שונות של הנושא – איש איש וגישתו – בא מלא את החסר. יהיו הדברים קודש לזכרון של הדס ויעל בן סעדון ז"ל שנלקחו מתנו בעוזן בעורותן.

³. לדיוון פרשני ראו למשל: אי. סימון, זילך מנוח אחורי אשתו, – מקום האישה בחברה המקראית, מסכת, א, תשס"ב עמ' 35-74. להצגה יצירתיות של דמיות נשים ראו למשל: אי. דים, זאת הפעם, פלורנס דה-סאנס, הרטה מילר-הרטמן וארלו רצ'ורדות פבראשית (עורכת: ר' רביבק), תל אביב